

Greta Kėvelaitienė

Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji
biblioteka

Panevėžio krašto tikinčiųjų
teisių suvaržymo atspindys
„Lietuvos Katalikų
Bažnyčios Kronikoje“

Įvadas

„Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ (toliau „Kronika“) pradėta leisti 1972 metais ir iš viso per 17 metų išėjo 81 „Kronikos“ numeris. Jos pasirodymas ir tikslas leidėjų nusakytas taip:

„Žinant, kad Lietuvos kunigai, tikintieji neturi jokių sąlygų ir galimybių informuoti pasaulį apie tikrąją Bažnyčios padėtį, jau per kiek metų susidarė labai apverktina padėtis... Tokiu sunkiu metu Lietuvos katalikam beliko pasitikėti Dievo Apvaizda ir ieškoti kelių, kuriais Vatikanui ir pasauliui patektų teisinga informacija, kad Lietuvos Katalikų Bažnyčiai pradžūtingiausia ne persekiojimas, o pačių rankomis veržiama kilpa.“¹

Šiame tyrime išskirti Panevėžio krašto tikinčiųjų teisių suvaržymai. Informacija rinkta pagal „Kronikoje“ viešinamas įvairias naujienas iš vyskupijų. Tad „Kronikai“ įvardijus, kad naujiena yra iš Panevėžio vyskupijos, ji šiam tyrimui tiko. Straipsnyje rašoma apie įvykius Anykščiuose, Biržuose, Zarasuose ir kituose Panevėžio vyskupijai priskiriamuose miestuose bei miesteliuose. Kalbant apie tikinčiuosius, laikytasi to paties principo. Žinoma, apie kiekvieną kraštietį, prisidėjusį prie „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“, galima būtų ne vieną straipsnį parašyti, tad šiame tyrime apsiribosime keliomis itin svarbiomis asmenybėmis. Vykdam šį tyrimą buvo paimti interviu iš vyskupo emerito Jono Kaunecko, seserų Nijolės Sadūnaitės ir Gerardos Elenos Šuliauskaitės. Pastaroji nėra iš šio krašto, tačiau jos įžvalgos padėjo atkurti kontekstinį „Kronikos“ leidimo kelią.

„Kronikos“ turinys yra nuoseklus, konkretus – su datomis, vietomis, pavardėmis – protokolinis informavimas, labai vertingas kaip dokumentinė medžiaga apie religijos, Bažnyčios ir tautinę padėtį Lietuvoje. „Kronikos“ redaktoriai nuolat primindavo, kad leidiniui netinka nekonkreči informacija ir netikslūs faktai. Kiekviena žinia, faktas ar įvykis, susijęs su Katalikų Bažnyčios padėtimi, mūsų tautos istorija, dabartimi, represijomis ar kitomis diskriminacinėmis priemonėmis, turi būti kruopščiai patikrinti, aiškūs ir tikslūs. Skaičiai, datos, pavardės, vietovardžiai ir

¹ Tikroji Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtis, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1972, Nr. 4, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/4-kronika-1972-m/237-tikroji-lietuvos-kataliku-baznycios-padetis.html> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

kiti duomenys turi būti teisingai užrašyti ir patikrinti².

Pagrindiniu tyrimo objektu pasirinkti konkretūs tikinčiųjų teisių suvaržymo atvejai. Sąmoningai vengta minėti bendruomenių teisių suvaržymus, pavyzdžiui, kovą dėl Švč. Trejybės bažnyčios atidavimo tikintiesiems, arba prašymus atstatyti Barklainių koplytelę³ ar kitus maldos namus⁴.

Pagrindinis šio straipsnio šaltinis yra pati „Kronika“ ir jos naujienos. Ji puikiai suskaitmeninta, parengta įvairaus rakurso studijoms ir tyrimams, patalpinta „Kronikos“ svetainėje⁵. Taip pat kontekstines detales padėjo sudėlioti kitų, jau šiųdieninių periodinių leidinių straipsniai. Daugiausia tai Panevėžio krašto periodiniai leidiniai – „Sekundė“⁶, „Panevėžio balsas“⁷, „Panevėžio rytas“⁸ ir kiti. Kraštotyrinė istoriografija daugiausia atskleidė Panevėžio krašto tikinčiųjų, prisidėjusių prie „Kronikos“ leidybos, gyvenimo ir kančių istorijas⁹.

Šiuo tyrimu pirmiausia siekta rekonstruoti konkrečius dvasininkų, tikinčiųjų ir Panevėžio krašto žmonių, susijusių su „Kronikos“ leidyba, teisių suvaržymus, neteisėtus valdžios veiksmus ir tų žmonių likimus. Stengtasi atskleisti ir išskirti naujienas apie šiuos asmenis, pasirodžiusias „Kronikos“ numeriuose.

² Atsakymai į tikinčiųjų pareiškimus – tardymai ir kratos, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 7, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/7-kronika-1973-m/401-atsakymai-i-tikinciuju-pareiskimus-tardymai-ir-kratos.html> [žr. 2020 m. gegužės 15 d.].

³ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1988, Nr. 78, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/78-kronika-1988-m/3483-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 gegužės 15 d.].

⁴ Pareiškimai ir protestai, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1988, Nr. 79, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/79-kronika-1988-m/3530-pareiskimai-ir-protestai> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁵ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/archyvas> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁶ A. Markevičienė, Dabarties žvilgsnis į „LKB Kroniką“, in: *Sekundė*, 1997 m. gegužės 27 d., p. 11.

⁷ G. Subačius, Kronikos leidėjas nepelnytai pamirštas, in: *Panevėžio balsas*, 2007 m. kovo 16 d., p. 2.

⁸ O. Prancūnaitės patriotizmas ir drąsa, in: *Panevėžio rytas*, 2013 m. rugsėjo. 17 d., p. 3.

⁹ S. Tamkevičius, *Tiesa išlaisvina. Arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus prisiminimai apie dvidešimt „LKB kronikos“ metų*, Kaunas: Kauno arkivyskupija, 2012; R. Grincevičiūtė, *Jie išgarsino Panevėžio kraštą*, Panevėžys, 2011; A. Streikus, *Iš sovietinės patirties į laisvės erdvę: vienuolijos Lietuvoje XX a. antroje pusėje*, Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2015; *Ateitininkai*, Panevėžys, 2003.

Dvasininkų teisių apribojimai

1974 m. spalio mėn. Panevėžio vyskupijos kunigai „Kronikoje“ paskelbė atsaką anonimui. Jame trumpai ir tiksliai rašoma: „Kunigai buvo teisiami ne už ką kitą, kaip tik už tai, kad jie rūpestingai skelbė Kristaus mokslą. „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ nėra romanas, kur galima leisti fantazijai klajoti. Tai nuogi faktai, o prieš faktus ir gražiausi melo žodžiai yra bejėgiai. Kronika nesiekia ką nors apšmeižti nei apjuodinti, o tik parodyti gyvenimo tikrovę.“¹⁰ „Kronikoje“ aptinkama daugiausia dvasininkų teisių apribojimus atspindinčių naujienų. Tai nekelia nuostabos vien dėl to, kad pagrindiniai „Kronikos“ leidėjai ir buvo įvairių rangų kunigai ir seserys vienuolės. Visus dvasininkams taikytus teisių suvaržymus galima suskirstyti į kelias kategorijas:

1. Pirmiausia dvasininkai buvo baudžiami už darbą su parapijiečiais – vaikų katekizacija, Komunijos ir Sutvirtinimo sakramentų teikimą, trukdoma suteikti Ligonių sakramentą ir t. t.

2. Kita naujienų kategorija apima dvasininkų religinį gyvenimą: kunigų parapijose stoka, dvasininkų perkėlimas, jų teismų procesai už įvairiausių nusikaltimus, kratos ir t. t.

Nuo pat pirmųjų „Kronikos“ numerių gausu naujienų apie dvasininkų patirtus nemalonumus dėl vaikų katekizacijos. 1973 m. rugpjūčio 4–5 d. Alantoje turėjo būti teikiamas Sutvirtinimo sakramentas. Susirinko milžiniška žmonių minia. Daug buvo ir milicijos. Žmonės keiksnojo valdžią už trukdymą vyskupui teikti sakramentus¹¹. Panašus atvejis įvyko 1974 m. birželio 29–30 d. Obelių bažnyčioje – vysk. R. Krikščiūnas turėjo teikti Sutvirtinimo sakramentą, bet 1974 m. birželio 5 d. į Kriaunų bažnyčią suvirto komisija, kuri klebonui pareiškė, kad jis pažeidęs įstatymus, ir surašė aktą. Administracinė komisija vienbalsiai pripažino kleboną kaltu ir nubaudė 50 rublių bauda. Išleisdami prigrasino, kad, dar kartą panašiai nusikaltęs, gausiąs iki trejų

¹⁰ Panevėžio vyskupijos kunigų antras atsakymas anonimui, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, Nr. 14, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/14-kronika-1975-m/693-panevezio-vysk-jos-kunigu-antras-atsakymas-anonimui> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

¹¹ Panevėžio vyskupija, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 8, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/8-kronika-1973-m/443-kun-p-nykstus-kaltinamas-uz-vaiku-paruosima-pirmajai-komunijai> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

metų kalėjimo¹². 1973 m. vasarą Anykščių rajono pareigūnai net tris kartus tikrino, ar Dabužių klebonas kun. Serafinas Žvinys nemoko vaikų religijos tiesų. Anykščių rajono Vykdomojo komiteto Administracinė komisija nubaudė „vaikų žalotoją“ 50 rublių bauda¹³. Tokio pat dydžio baudą gavo ir kun. Steponas Galvydis, kai 1973 m. vasarą, tikrinant vaikų žinias prieš Pirmąją Komuniją, atvyko apylinkės pirmininkas ir surašė aktą, kad kunigas masiškai mokąs vaikus religijos. S. Galvydis pinigų sumokėjo ir gavo iš banko kvitą — „už vaikų mokymą religijos“¹⁴.

1984 m. rugpjūčio 31 d. Panevėžio prokuratūroje už vaikų katekizaciją buvo įspėtas Krekenavos parapijos klebonas kun. Petras Budriūnas¹⁵. 1975 m. birželio 10 d. Raguvos bažnyčios klebonas kun. A. Petrauskas tikrino bažnyčioje besiruošiančių pirmajai išpažinčiai vaikų žinias. Tuo metu į bažnyčią atėjo Raguvos apylinkės pirmininkė su pareigūnais, barė kleboną, kodėl šis nesilaikąs įstatymų ir katekizuoja vaikus. Pareigūnai surašė aktą, kad klebonas katekizavęs vaikus. 1975 m. liepos 5 d. nubaudė Raguvos kleboną 30 rublių bauda. „Kronikoje“ cituojamas jų pokalbis:

– *Tai ką, klebone, ar ši medžiaga pateks į Kroniką? – klausė pareigūnai.*

– *To jums negaliu pasakyti, nes apie šį įvykį daug kam pasakojau, – atsakė klebonas.*

Jeigu apie šį įvykį Kronika parašytų, jūs negalėtumėte paneigti, kad ji rašanti tikrus faktus, ir sakyti, kad šmeižia tarybinę santvarką¹⁶.

Vaikų mokymas – iššūkis valdžios įstatymams ir kaip pavyzdį RRT įgaliotinis P. Anilionis savo kalbose vis primindavo, kad „pasitaikantiems

¹² Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1974, Nr. 12, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/12-kronika-1974-m/625-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

¹³ Panevėžio vyskupija, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 8, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/8-kronika-1973-m/443-kun-p-nykstus-kaltinamas-uz-vaiku-paruosima-pirmajai-komunijai> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

¹⁴ Panevėžio vyskupija, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 8, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/8-kronika-1973-m/443-kun-p-nykstus-kaltinamas-uz-vaiku-paruosima-pirmajai-komunijai> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

¹⁵ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1984, Nr. 64, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/64-kronika-1984-m/2928-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

¹⁶ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1976, Nr. 24, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/24-kronika-1976-m/1086-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

išsišokėliams ateityje imsime griežtų priemonių. Taip atsitiko ir su kunigais – A. Svarinsku ir S. Tamkevičiumi. Tokių kandidatų turime ir daugiau¹⁷.

Dar vieną skaudžią tikinčiųjų ir dvasininkų santykių varžymo problemą iliustruoja Lietuvos TSR sveikatos apsaugos ministrui adresuotas kun. Petro Budriūno pareiškimas: „Į Anykščių miesto ligoninės tikinčiųjų prašymus pasikviesti kunigą atsakoma įvairiai: „Dar ne silpnas“, „Jam jau nebereikia, o tik tau reikia“, „Nėra specialios patalpos“, „Parsivežęs namo, kiek norėsi, tiek kartų galėsi kunigą pasikviesti“¹⁸. Kun. Petro Budriūno pareiškime teigiama, kad 1974 m. pradžioje buvo trukdoma Anykščių ligoninėje aprūpinti sakramentais sunkiai sergančius tikinčiuosius. Daugybė žmonių, kurie patys prašė vyr. gydytojo B. Šinkūno leidimo, jo niekada negavo. 1976 m. kovo 5 d. ne tik leidimo nedavė, bet Povilo Strazdo žmoną Teklę dar įžeidinėjo: „Ateis kažkokia davatka ir prašinė“, – tyčiojosi B. Šinkūnas¹⁹. 1973 m. Svėdasų ligoninėje gydėsi „Žalgirio“ kolūkietis Tuskenis. Jo žmona prašė gydytoją Kamauskienę, kad leistų pas jos sunkiai sergantį vyrą ateiti kunigui. Gydytoja atrėžė: „Šliaužiok ant kelių kaip šunytis, vis tiek kunigo neleisiu.“²⁰

Nagrinėjant antros kategorijos dvasininkų teisių suvaržymo atspindžius, išryškėja, kad prie kiekvieno „Kronikoje“ išspausdinto oficialaus kreipimosi į valdžios pareigūnus, ministrus, generalinį sekretorių, kitus dvasininkus, buvo cituojama LTSR Konstitucija, minint konkrečius įstatymus. Viena pirmųjų „Kronikoje“ pasirodžiusių naujienų – „134 panevėžiečių kreipimasis į Maskvą dėl vysk. J. Steponavičiaus“. Naujienoje teigiama:

„1971 m. pabaigoje Panevėžio vyskupijos kunigai kreipėsi į TSRS Ministrų Tarybos pirmininką A. Kosyginą ir į Lietuvos TSR Ministrų

¹⁷ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1985, Nr. 68, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/68-kronika-1985-m/3091-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

¹⁸ Kan. P. Raudos mirtis, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1974, Nr. 10, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/10-kronika-1974-m/545-kan-p-raudos-mirtis> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

¹⁹ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1978, Nr. 32, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/32-kronika-1978-m/1383-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

²⁰ Kan. P. Raudos mirtis, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1974, Nr. 10, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/10-kronika-1974-m/545-kan-p-raudos-mirtis> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

Tarybą. Pareiškime pažymima, kad nuo 1961 m. Panevėžio vyskupija neturi savo vyskupo; Joniškio raj. kunigai prašo leisti vyskupui Julijonui Steponavičiui eiti savo pareigas Panevėžio vyskupijoje, kadangi LTSR Konstitucija ir įstatymai teismo nenuiteistiems piliečiams nenumato panašių teisių apribojimo.²¹

Dvasininkų trūkumas parapijose minimas beveik kiekviename „Kronikos“ numeryje. Štai Panevėžio vyskupijos pareiškime, kurį pasirašė 113 kunigų, adresuotame Lietuvos TSR KP CK Pirmajam sekretoriui P. Griškevičiui, teigiama: „Panevėžio vyskupija gavo tik vieną kunigą, o neteko penkių kunigų. Parapijos lieka be kunigų, ir tikintieji reikiamai dvasiniai neaprūpinami.“²² Dar daugiau naujienų apie vykdomas kratas. Išskirtiniu galima laikyti vieno kunigo atvejį. 1973 m. lapkričio 20 d. Biržų rajono saugumo pareigūnų padaryta krata Smilgių bažnyčioje. Rašoma:

„Religinė literatūra buvo paimta neteisėtai, nes prigimtinė teisė ir Konstitucija leidžia išpažinti bet kokį tikėjimą ir laisvai naudotis religine literatūra. O kad atėmė mano amžinos atminties mirusios motinos gyvu žodžiu įrašytą jos kalbą į magnetofono juostelę (ant futliaro buvo užrašas „Motinos kalba“), kuri buvo visos mūsų šeimos brangiausia relikvija – vienintelė juostelė penkiems jos užaugintiems vaikams – tą elgesį laikau pavyzdžiu neturintiu barbarišku pareigūnų elgesiu, kuriam pasmerkti nerandu žodžių. Smilgiai, 1974.1.24. Kun. B. Babrauskas LTSR Respublikiniam Prokurorui.“²³

To paties kunigo jau vėliau teiktame pareiškime teigiama:

„Po kratos Biržų raj. darbuotojai įvairiomis progomis skleidė apie mane niekšiškausius šmeižtus. Pvz., „Kunigas Babrauskas, išvažiuodamas iš Suostų ir Smilgių parapijų, pasisavino bažnytinę kasą.“ Maža to, viešose paskaitose ne kartą grasino: „Kun. Babrauskas savo mirtimi

²¹ 134 panevėžiečių kreipimasis į Maskvą dėl vysk. J. Steponavičiaus, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1972, Nr. 1, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/1-kronika-1972-m/18-134-panevezieciu-kreipimasis-i-maskva-del-vysk-j-steponaviciaus> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

²² SOS! Kunigų seminarija pavojuje!, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1981, Nr. 49, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/49-kronika-1981-m/2322-sos-kunigu-seminarija-pavojuje> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

²³ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1974, Nr. 9, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/8-kronika-1973-m-2/491-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

nemirs...“ Todėl turėjau teisę ir pareigą savo parapijiečiams per pamokslą pasakyti: „Kadangi esu ne tik viešai šmeižiamas, bet ir viešai grasinama, todėl primenu jums, parapijiečiai, jei kas atsitiks su jūsų klebonu, žinokite, kieno darbas.“²⁴

Neretai, valdžios pareigūnams kaltinant dvasininkus, pareiškimus teikdavo ir tikintieji, šiuo atveju vaikų tėvai. 54-ame „Kronikos“ numeryje išspausdintas Joniškėlio klebono B. Urbono situacijos aprašymas. Jis apkaltintas dėl mokinių dalyvavimo pamaldose (vadinamojo „patarnavimo“) ir nubaustas 50 rublių bauda. Tėvai iškelia nemažai argumentų, įrodančių šios baudos neteisėtumą: „Tarybų valdžia leidžia mūsų vaikus krikštyti, t. y. padaryti juos pilnateisiais katalikais. Taigi jie turi turėti teisę atlikinėti ir katalikų tikėjimo pareigas. Mūsų vaikai bažnyčioje ne „tarnauja“, o dalyvauja apeigose visai laisvai be jokios samdos sutarties ar užmokesčio.“ Naujienoje taip pat pateikiamas ir klebono pareiškimas: „Taigi, noriu paklausti, kodėl skelbiama, kad visi piliečiai gali laisvai eiti į bažnyčią, atlikinėti religinius kultus, o kunigas už tai baudžiamas? Esu kaltas, kad, atėjus vaikams į bažnyčią, jų neišvarau?“ Pasvalio rajone dirbantys Panevėžio vyskupijos kunigai 1982. VI. 30 pasiuntė protestą Pasvalio r. VK pirmininko pavadootojui dėl neteisingai uždėtos piniginės baudos kun. B. Urbonui²⁵.

„Kronikoje“ atskirose naujienose buvo skelbiama apie Panevėžio vyskupijos kunigus, nužudytus arba kankintus kalėjimuose ir Sibire, kunigus, kurie grįžo į Lietuvą iš Rusijos kalėjimų ir Sibiro lagerių su palaužta sveikata ir čia mirė, kunigus, buvusius Rusijos kalėjimuose ir Sibiro lageriuose, bet dar gyvus, kunigus, kuriems buvo atimta teisė atlikti savo pareigas²⁶. 65-ajame „Kronikos“ numeryje, šalia išvardytų kentėjusių kunigų, paminėtas panevėžiečiams gerai žinomas vokiečių nacių areštuotas kun. Alfonsas Lipniūnas, gim. 1905 m., kunigu įšventintas

²⁴ Kun. Babrausko pareiškimas, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1975, Nr. 17, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/17-kronika-1975-m/791-kun-babrausko-pareiskimas> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

²⁵ Konstitucijos „laisvės“ ir gyvenimo tikrovė, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1982, Nr. 54, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/54-kronika-1982-m/2514-konstitucijos-laisves-ir-gyvenimo-tikrove> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

²⁶ Iš „LKB kronikos“ archyvo, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1977, Nr. 28, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/28-kronika-1977-m/1235-is-lkb-kronikos-archyvo> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

1930 m., areštuotas 1943 m., kalintas Štuthofio koncentracijos stovykloje. Mirė 1945 m.²⁷ Prie pateikiamų pavardžių naujienų autoriai prašydamo skaitytojus nepamiršti šių žmonių likimų savo maldose.

Trečiai, neišskirtai kategorijai galima būtų priskirti pavienius atvejus, kai „Kronika“ spausdindavo viešą kunigo laišką kaip atsaką į pasirodžiusius klaidingus straipsnius²⁸, negalėjamą išvykti net į susitikimą su Šventuoju Tėvu, kuris rezidavo Lenkijoje²⁹, straipsnių ištraukos iš komunistinių leidinių, kurie kalba apie „Kroniką“ ir su „Kronika“ susijusias bylas ar žmones³⁰. „Kroniką“ pasiekdavo ir laišakai iš įkalinimo įstaigų. Sesuo Ona Pranckūnaitė rašo: „Lageryje gyvenimo sąlygos ypač sunkios. Režimo viršininkė, neturėdama mano laiškam vertėjo, jau seniai mano laiškus siuntinėja patikrinti Panevėžio milicijai.“³¹

„Kronikoje“ dvasininkų suvaržymai pelnytai sudarė pagrindinę naujienų dalį, suvaržymų mastas ir pobūdis buvo iš tiesų išskirtiniai. Okupantų valdžia visais įmanomais būdais bandė menkinti, žeminti ir naikinti katalikiškas vertybes Lietuvoje, o „Kronikoje“ skelbiami faktai padėjo katalikams išlikti girdimiams.

Tikinčiųjų teisių suvaržymo atspindžiai

Labai tiksliai tikinčiųjų teisių suvaržymus aprašo Panevėžio vyskupijos kunigai, iš viso 130 jų pasirašė pareiškimą, kuriame teigiama: „Katalikų Bažnyčios normalius santykius su Lietuvos tarybine valdžia nuolat drumsčia grubi tikinčiuosius įžeidžianti antireliginė propaganda,

²⁷ Iš „Kronikos“ archyvo, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1985, Nr. 65, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/65-kronika-1985-m/2962-is-kronikos-archyvo> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

²⁸ Kun. P. Rašiūno atviras laiškas, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1974, Nr. 10, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/10-kronika-1974-m/544-kun-p-raciuno-atviras-laiskas> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

²⁹ Sąžinė virš įstatymo, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1979, Nr. 38, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/38-kronika-1979-m/1616-sazine-virs-istatymu.html> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³⁰ Iš „LKB kronikos“ archyvo, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1977, Nr. 28, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/28-kronika-1977-m/1235-is-lkb-kronikos-archyvo> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³¹ Laiškai iš gulago, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1978, Nr. 35, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/35-kronika-1978-m/1497-laiskai-is-gulago> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

tarybinių pareigūnų išsišokimai, tikinčiųjų diskriminavimas darbovietėse, tarnautojų, mokytojų, moksleivių persekiojimas už religinių pareigų atlikimą.³² Naujienas apie tikinčiųjų teisių suvaržymų atvejus būtų galima suskirstyti pagal dvi temas:

1. Mokinių teisių suvaržymai ir netinkamas mokytojų elgesys;
2. Tikinčiųjų veiklos laisvės apribojimai ir apribojimų įtaka darbovietėse, kratos namuose.

Kaip ir dvasininkų teisių pažeidimai, aprašomi nuo pirmųjų „Kronikos“ numerių, taip ir jaunų tikinčiųjų nukentėjimai buvo fiksuojami pirmuosiuose „Kronikos“ numeriuose:

„1973 m. gegužės 28 d. Vabalninko technikume per istorijos pamoką Auditorijoje kažkas pasakė, kad medalikėlius nešiojančios Genė Dovidonytė ir Viktorija Jurginaitė. Dėstytoja Morkūnienė, prišokusi prie Dovidonytės, nutraukė ir pasiėmė grandinėlę. Per kitą pamoką Morkūnienė liepė Jurginaitei atsakinėti. Vos pradėjus atsakinėti, dėstytoja ją nutraukė, sakydama, kad ne taip pradėjo. Mergaitė bandė toliau pasakoti, bet dėstytoja pareiškė: „Dievas neišgelbėjo tavęs – gauni du.“ Visai auditorijai buvo aišku, už ką parašytas dvejetas. Jurginaitė su Dovidonyte turėjo apleisti technikumą.“³³

Kryželiai buvo nešiojami tikrai dažnai. 45-ajame „Kronikos“ numeryje rašoma, kad 1980 m. rugpjūčio 27 d. Biržų 2-osios vid. mokyklos direktorius Konradas koridoriuje sulaukė VIIa klasės mokinį Virginijų Meškauską ir nusivedė pasikalbėti. Direktorius pradėjo mokinį barti, kam jis nešiojās ant kaklo kryželį, be to, teiravosi, iš kur jį gavęs. Direktorius, nieko nesakydamas, nuplėšė kryželį nuo mokinio kaklo³⁴. Mokytoja per vieną pamoką liepė berniukams išeiti iš klasės, o mergaitėms atsisegti uniformų apykakles ir parodyti, ar neturinčios kryželių. Pas vieną moksleivę

suradusi kryželį, mokytoja apibarė ją ir įsakė daugiau su kryželiu mokykloje nesirodyti³⁵. Tai buvo tiesioginiai išpuoliai mokyklose. Mokytojams buvo leidžiama rodyti nepagarbą ir smurtauti tikinčių mokinių atžvilgiu.

Paaugliai tyčiojosi iš besimeldžiančiųjų, apmėtydavo juos akmenimis. Šitai yra buvę 1977 m. kovo 25 d. Biržų tikintieji taip pat skundėsi, kad propagandistė Blekaitienė nuolat „šlykščiausiais prasimanymais ir šmeižtais juodina kunigus ir visus tikinčiuosius“. Šį laišką „Kronikoje“ pasirašė 50 biržiečių³⁶.

Labai detalus Anykščių kunigo Juozo Janulio pareiškimas, adresuotas Jo Ekscelencijai Panevėžio vyskupijos apaštališkajam administratoriui, vysk. dr. Romualdai Krikščiūnui ir Kapitulos nariams, kuriame teigiama:

„Rugsėjo 1 d. procesijoje dalyvavusieji aukštesniųjų klasių mokiniai, ypač berniukai ir jų tėvai, buvo mokytojų terorizuojami. Jiems buvo grasiinama: jeigu jaunuoliai eis į bažnyčią, jiems specialiai bus parašytos blogos charakteristikos; jie niekur neįstos į aukštąją mokyklą ir t. t., dalyvavusią procesijoje J. Biliūno mokyklos Xa klasės mokinę Ritą Žalaitę mokyklos direktorius ir pavaduotojai išsikvietė į kabinetą ir kaip įmanydami terorizavo: kodėl ji ne komjaunuolė, kodėl dalyvauja bažnytinėje procesijoje ir t. t. Pirmoji neišlaikė pavaduotoja Skairienė: „Aš negaliu net pažiūrėti į tave, kad tu tikinti...“ Pavad. Pavilanskienė tūžo dar labiau: „Kaip tu, būdama tikinti, gali dar liesti mokyklos suolą, tegul tau tą suolą nuperka kunigai.“ Pagaliau, kad bus uždaryti kalėjime, kad supus kalėjimuose.“³⁷

Suaugusiųjų tikinčiųjų teisių apribojimai atsispindi pateikiamose naujienose, susijusiose su kratomis asmenų namuose ir jų demonstruojamų religinių įsitikinimų pasekmėmis. Net menkiausi darbai Bažnyčios labui tikintiesiems sukeldavo didelių nemalonumų. Neretai asmenys atleidžiami iš darbo, o priežastys labai įvairios. 1974 m. balandžio mėnesį

³² Žvilgsnis į Bažnyčią kunigų akimis, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1982, Nr. 55, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/55-kronika-1982-m/2555-zvilgsnis-i-baznycia-kunigu-akimis.html> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³³ Mokytojų antireliginė akcija Vabalninke, Miežiškiuose, Panevėžy, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 7, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/7-kronika-1973-m/392-mokytoju-antireligine-akcija-vabalninke-mieziskiuose-panevezy> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³⁴ Tarybinėje mokykloje, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1980, Nr. 45, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/45-kronika-1980-m/2084-tarybineje-mokykloje> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³⁵ Mokytojų antireliginė akcija Vabalninke, Miežiškiuose, Panevėžy, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 7, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/7-kronika-1973-m/392-mokytoju-antireligine-akcija-vabalninke-mieziskiuose-panevezy> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³⁶ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1977, Nr. 27, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/27-kronika-1977-m/1181-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³⁷ Žinios iš vyskupijų, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1978, Nr. 32, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/32-kronika-1978-m/1383-zinios-is-vyskupiju> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

saugumui reikalaujant, iš darbo buvo atleista Panevėžio miesto Finansų skyriaus mašininkė Marytė Medauskaitė. Saugumo manymu, ji esanti vienuolė³⁸. Už kryželio nešiojamą išmetė iš darbo Kulautuvos vidurinės mokyklos mokytoją St. Jasiūnaitę ir, visaip iš jos tyčiodamiesi, ilgą laiką nedavė jai net paprasčiausio virtuvės darbininkės darbo. O už bažnyčios lankymą išmetė iš darbo devynerius metus dirbusią sekretorę mašininkę Marytę Medišauskaitę!³⁹ 1975 m. kovo mėnesį atleido iš darbo kolūkio „Laisvoji žemė“ laiškanesę Valę Uzelienę už tai, kad ji lanko bažnyčią⁴⁰.

Panevėžio krašto gyventojų namuose atliekant kratas dažniausiai ieškoma religinių knygų ar lapų su tikinčiųjų parašais. Net keliuose „Kronikos“ numeriuose detalai aprašomas Steponišio kaimo gyventojos Rudienės namuose darytos kratos ir jos tardymai: „Moteris buvo tardoma, iš kur gavusi pareiškimų tekstus“⁴¹:

„Norėdama išvengti kratos, Rudienė atidavė pareiškimus su 40 parašų, kurių tarpe buvo ir Rudžių šeimos parašai. Rudienė buvo klausinama, kas jai davė pareiškimų tekstus. Tardytojas žadėjo atimti motinystės teises ir vaikus atiduoti valstybės auklėjimui. Rudytei aiškino, kad jos mama esanti fanatikė ir dukra turinti ją perauklėti. Tardymo metu buvo tikrinama jos rašysena ir parašai sėdint, stovint ir net atsitūpus.“⁴²

Tačiau vos apie parašų rinkimą sužinodavo valstybės saugumo pareigūnai, prasidėdavo „raganų medžioklė“: kratos pas nekaltus žmones, tardymai ir grasinimai kalėjimu⁴³. 1973 m. gegužės 24 d. buvo padaryta

³⁸ Kan. P. Raudos mirtis, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1974, Nr. 10, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/10-kronika-1974-m/545-kan-p-raudos-mirtis> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

³⁹ Nijolės Sadūnaitės teismas, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1975, Nr. 17, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/17-kronika-1975-m/793-nijoles-sadunaites-teismas.html> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴⁰ Kun. Babrausko pareiškimas, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1975, Nr. 17, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/17-kronika-1975-m/791-kun-babrausko-pareiskimas> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴¹ Skundai su 16498 ir 14254 parašais prieš tikinčiųjų diskriminaciją, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 6, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/6-kronika-1973-m/345-skundai-su-14-284-ir-16-498-parasais-pries-tikinciuju-diskriminacija.html> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴² Mokytojų antireliginė akcija Vabalninke, Miežiškiuose, Panevėžy, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 7, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/7-kronika-1973-m/392-mokytoju-antireligine-akcija-vabalninke-mieziskiuose-panevezy> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴³ Skundai su 16498 ir 14254 parašais prieš tikinčiųjų diskriminaciją, *Lietuvos Katalikų*

krata pas Panevėžio miesto Finansų skyriaus inspektorę E. Svirelienę. E. Svirelienė saugumo komitete buvo tardoma, iš kur gavusi ir kam atidavusi pareiškimus su parašais. Tardytojas baugino, kad būsianti atleista iš darbo ir nuteista⁴⁴. Lietuvos TSR Prokuratūros pasiūstas ypatingai svarbių bylų tardytojas J. Vilutis keletą mėnesių terorizavo katalikus Panevėžyje vien už tai, kad jie rinko arba bent buvo įtarti rinkę parašus po pareiškimais, adresuotais tarybinei vyriausybei dėl tikinčiųjų diskriminavimo⁴⁵.

Kol pas vienus valdžios atstovai ieškodavo tikinčiųjų parašų, pas kitus atidžiai ieškodavo rašomųjų mašinėlių ir religinių knygų. 1973 11 20 paryčiui trys saugumiečiai pradėjo kratą pas panevėžietę Stefą Kriaučiūnaitę. Kambaryje rado labai daug religinių knygų. Septyni saugumiečiai kratė visą dieną. Pas S. Kriaučiūnaitės gyventoją O. Norkutę saugumiečiai rado kelias maldaknyges, 18 religinių knygų, paveikslų ir t. t.⁴⁶ 1973 11 20 trys Panevėžio saugumiečiai Ramygaloje iškrėtė bažnytinių rūbų skalbėjos Julijos Mickeliūnaitės butą. Kratos metu paimta: kelios mašinėlės spausdintos religinės knygos, užrašų knygelė, kelios smulkios brošiūros ir kt.⁴⁷

Be moksleivių nesaugumo ir situacijų mokyklose, kratų ir tardymų, aprašytų „Kronikoje“, būtų galima išskirti dar kelias tikinčiųjų, ypatingai nukentėjusių nuo režimo, istorijas. Tikinčiųjų teismo procesų vyko kur kas daugiau nei aprašyta „Kronikoje“. Tikintieji, padėję platinti katalikišką spaudą, buvo teisiami ir viešuose, ir uždaruose teismo posėdžiuose. Vienas ryškesnių teismo procesų vyko 1980 m. gruodžio 15 dieną Vilniuje, Aukščiausiojo Teismo posėdžių salėje Nr. 101. Jame dalyvavo daug žiurovų, tarp jų ir trijų teisiamųjų – G. Iešmanto, panevėžiečio P. Pečeliūno ir

Bažnyčios Kronika, 1973, Nr. 6, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/6-kronika-1973-m/345-skundai-su-14-284-ir-16-498-parasais-pries-tikinciuju-diskriminacija.html> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴⁴ Atsakymai į tikinčiųjų pareiškimus – tardymai ir kratos, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 7, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/7-kronika-1973-m/401-atsakymai-i-tikinciuju-pareiskimus-tardymai-ir-kratos> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴⁵ 540 tikinčiųjų 1973 m. vėl kreipėsi dėl diskriminacijos, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 7, prieiga per internetą: <http://www.lkbkronika.lt/index.php/7-kronika-1973-m/400-540-tikinciuju-1973-m-vel-kreipesi-del-diskriminacijos> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴⁶ Kratų audra, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1973, Nr. 8, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/8-kronika-1973-m/452-kratos-klebonijose-ir-tikinciuju-butuose-religines-literaturos-konfiskavimai> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴⁷ Ten pat.

V. Skuodžio – šeimos nariai bei artimi giminės. Ant teisėjo stalo pūpso 24 tomų bylos medžiagos⁴⁸. Nubaudus Povilą Pečeliūną, „Kronikoje“ buvo išspausdintas jo ir bendražygių laiškas iš kalėjimo:

„Mus griežtai nubaudė už tai, kad mylėjome savo Tėvynę Lietuvą, už tai, kad trokštame savo tautai laisvės, už tai, kad nesutikome tapti lietuvių tautos išgamų arba jos priešų vergais. Dabar mes esame kelyje į katorgą, po kurios seks ilgi tremties metai Sibire. Nežinia, ar visi kada nors sugrįšime į savo Tėvynę. Iš niūraus kalėjimo požemio siunčiame savo padėką, nuoširdžiausius linkėjimus ir meldžiame Dievo palaimos ir gausių malonių visiems, kas prisimena mus geru žodžiu. 1981.1.17. G. V. Iešmantas, P. Pečeliūnas, V. Skuodis.“⁴⁹

Panevėžio krašto žmonės „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje“

Ant „Kronikos“ buvo rašoma: „Perskaitęs duok kitam“⁵⁰, o kad tai įvyktų, prie „Kronikos“ dirbo ne vienas žmogus. Kalbant apie Panevėžio krašto žmones, aktyviai prisidėjusius prie „Kronikos“ leidybos ir platinimo, reiktų apibrėžti, ką reiškia Panevėžio krašto žmogus. Šiame tyrime buvo domimasi žmonėmis, kurie vienu ar kitu laiku buvo Panevėžio krašto gyventojai. Ona Pranckūnaitė gimusi Kirdonyse (Pasvalio r.), Jonas Kauneckas gimęs Trajoniškyje, Pasvalio r., šiuo metu Panevėžio vyskupas emeritas⁵¹. Nors Jonas Kauneckas „Kronikos“ leidybos laiku gyveno Telšiuose, vis dėlto reikėtų laikyti jį Panevėžio krašto žmogumi. Nijolė Sadūnaitė kilusi iš Anykščių. Kun. Kazimieras Kuzminskas gimęs Panevėžyje, įkūręs „Kronikos“ muziejų Panevėžio rajone, Naujamiestyje. Atliekant tyrimą buvo pakalbinta ir sesuo Gerarda Elena Šuliauskaitė. Ji nėra Panevėžio krašto žmogus, tačiau svarbus jos vaidmuo „Kronikos“ gyvavimo laikotarpiu suteikė kontekstinių žinių apie leidybą ir platinimą.

Pačiame „Kronikos“ leidybos ir platinimo darbe, kaip prisimena amži-

⁴⁸ Tardymai ir kratos, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1980, Nr. 45, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/45-kronika-1980-m-2/2148-tardymai-ir-kratos> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁴⁹ Mūsų kaliniai, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1981, Nr. 49, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/49-kronika-1981-m/2320-musu-kaliniai> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁵⁰ J. Sabalys, Perskaitęs duok kitam, *Valstiečių laikraštis*, 1997 m. lapkričio 4 d., p. 9.

⁵¹ *Ateitininkai*, Panevėžys, 2003, p. 162.

ninkai, dirbo dvi grupės žmonių, – vieni rašė ir redagavo, kiti spausdino ir platino⁵². Sesers Gerardos Elenos Šuliauskaitės teigimu, ji darė viską: nuo pradžių iki galo. „Sigitas Tamkevičius rašydavo įžangos žodį, o aš tvarkingiau kalbą, spausdinau ir platinau“⁵³. Nebuvo nesvarbių vaidmenų, visi prisidėjusieji prie leidinio rizikavo savo gyvybėmis. Vyskupas Jonas Kauneckas prisimena, kaip vienuolė Ona Pranckūnaitė panorė dauginti knygas: „Aš turėjau pažįstamą Zdebskį su inžinierium Vaičiūnu. Jie sukonstravo kopijavimo aparatą ERA, skalbimo mašinos dydžio. Aš jai gaudavau knygas. Ji dirbo „Lino“ fabrike įrankininke, krūvas knygų rišdavo fabrike ir ten atsirado kas ją išdavė. Bet ji pati nieko neišdavė ir ją nuteisė.“⁵⁴ Vilniaus universiteto istorikė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro atstovė Monika Kareniauskaitė ir Panevėžyje gyvenanti vienuolė Ona Pranckūnaitė pasakojo, kad iš KGB akiratin patekusių 979 vienuolių, devintojo dešimtmečio duomenimis, 70 vienuolių buvo iš Panevėžio⁵⁵. Pasak Jono Kaunecko, „pogrindžio taisyklė buvo tokia – nieko neklausinėti apie šį darbą, kad įkliuęs saugumui neišduotum“. Skaičiuojama, kad taip Panevėžio vyskupas ir darbščioji sovietmečio knygnešė vienuolė per penkerius metus seminarijoje išplatino apie 2000 knygų. „Aš tik spausdinau, o knygų popieriaus – visko man atveždavo kiti“, – pasakojo O. Pranckūnaitė.⁵⁶ Ji prisimena kun. J. Kaunecką, atvažiuojantį į Panevėžį su „čemo-danėliu“, apibrizgusiu paltu. Palikdamas joms leidybai skirtus pinigus, išardavo: „Verskitės.“⁵⁷ Ji savo butą pavertė pogrindžio spaustuve⁵⁸.

Po kratų O. Pranckūnaitė buvo išvežta tardyti. „Tu nežinai, kas yra Sibiras“, – gąsdino tardytojas. Mergina atšovė, jog puikiai žinanti, nes prieš 22 metus, būdama 15 metų, ji parašiusi eilėraščių prieš tarybų

⁵² A. Markevičienė, Dabarties žvilgsnis į „LKB Kroniką“, in: *Sekundė*, 1997 m. gegužės 27 d., p. 11.

⁵³ Autorės interviu su seserimi Gerarda Elena Šuliauskaite, 2020 m. birželio 13 d., Panevėžys.

⁵⁴ Autorės interviu su vyskupu Jonu Kaunecku 2020 m. birželio 17 d., Panevėžys.

⁵⁵ D. Savickienė, Slaptasis vienuolių darbas, in: *Sekundė*, 2016 m. birželio 8 d., p. 4–5.

⁵⁶ I. Kontrimavičiūtė, Sovietiniuose butuose – slaptos spaustuovės, in: *Sekundė*, 2012 m. kovo 3 d., p. 8.

⁵⁷ J. Švėgždavičienė, Pogrindinė knyga Telšiuose sovietmečiu [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.spaudos.lt/istorija/pogrindine_knyga.htm [žr. 2020 m. gegužės 7 d.].

⁵⁸ A. Streikus, *Iš sovietinės patirties į laisvės erdvę: vienuolijos Lietuvoje XX a. antroje pusėje*, Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2015, p. 125.

valdžią ir gavusi 10 metų. Nepajėgdami gražiuoju ką nors išgauti, tardytojai ją išvadino prostitute, žadėjo išdaužyti dantis. Pranckūnaitė pastebėjo, jog nesą skirtumo, ar dantis jie išdaužys, ar Sibire jie patys išbyrės⁵⁹. Arkivyskupas Sigitas Tamkevičius prisimena, kad Onai Pranckūnaitei teko patirti didelių sunkumų, kurie, atrodo, buvo ne jos jėgoms⁶⁰. Grįžusi iš įkalinimo iškart atvyko pas vyskupą Joną Kaunecką ir prašė vėl įtaisyti kopijavimo aparatą ir mašinėlės, ji vėl norinti dirbti⁶¹. Gana aktyviai prie „Kronikos“ platinimo prisidėjo ir Panevėžyje gyvenusios Dievo Apvaizdos seserys: iš 19 anketas užpildžiusių šios kongregacijos narių 7 tvirtino tą dariusios⁶².

Nijolei Sadūnaitei Juozas Zdebskis kartą pasiūlė: „Nijole, ar tu nenorėtum bendradarbiaut su Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika? Bet negausi nieko, išskyrus kalėjimą.“ Atsakė norinti, ir kad visai bus įdomu pamatyti kalėjimą⁶³. Sesuo Nijolė Sadūnaitė su „Kronika“ dirbo nuo pat jos pradžios, daugiausia ją perrašinėdama ir daugindama. Ji pasakoja, kad „Kroniką“ vėliau perfotografuodavo, o juostelė būdavo išradingai slepiama, pavyzdžiui, dantų pastos tūbelėje ar pudros dėžutėje. „Kronikos“ fotokopija, paprastai paslėpta kokiam suvenyre, būdavo perduodama per atvykusius užsienio turistus. Važiuodavo ne po vieną, bet tik vienas žinodavo, kam perduoti. Nesikalbant, sėdint per 5 metrus vienas nuo kito. O jei bent vieną areštuoja, tuomet kitas žino, kas jam nutiko. Kun. Petras Rauda 1954 03 07 iškeliavo anapilin ir paliko Nijolei spausdinimo mašinėlę „Olimpia“, tai nedidelė balta mašinėlė juodame lagaminėlyje, 6 puslapius plono popieriaus buvo galima įsukti. Ir už tuos 6 puslapius sesuo Nijolė Sadūnaitė buvo nuteista 3 metams griežtojo režimo ir 3 metams Sibiro tremties. Tremtyje melddamasi sesuo Nijole galvojo, kad grįžusi tęs darbą su „Kronika“⁶⁴.

⁵⁹ Kratos ir suėmimai, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1976, Nr. 25, prieiga per internetą: <http://lkbkronika.lt/index.php/25-kronika-1976-m/1129-kratos-ir-suemimai> [žr. 2020 m. birželio 5 d.].

⁶⁰ S. Tamkevičius, *Tiesa išlaisvina. Arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus prisiminimai apie dvidešimt „LKB Kronikos“ metų*, Kaunas: Kauno arkivyskupija, 2012, p. 47.

⁶¹ Autorės interviu su vyskupu Jonu Kaunecku 2020 m. birželio 17 d., Panevėžys.

⁶² A. Streikus, *Iš sovietinės patirties į laisvės erdvę: vienuolijos Lietuvoje XX a. antroje pusėje*, Vilnius, Lietuvių katalikų mokslo akademija: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2015, p. 125.

⁶³ V. Račkauskas, N. Sadūnaitė, Svarbiausia – tiesa [pokalbis su seserimi vienuole Nijole Sadūnaite apie kovą su sovietine valdžia, bendradarbiavimą leidinyje „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“], in: *XXI amžius*, 2011 m. kovo 4 d., p. 7.

⁶⁴ Autorės interviu su seserimi Nijole Sadūnaite, 2020 m. birželio 13 d., Panevėžys.

Vyskupas prisimena:

„Jei kas nors perduodavo žinutę, tuomet turėdavo perrašyti savo ranka ir savo mašinėle, kad neišduoti kitų rašto. Kai kilo pavojus, kad Sigitą Tamkevičių suims, buvome sutarę, kad jei jį suims, aš perimsiu „Kronikos“ leidimą. Taip ir buvo, išleidau vieną numerį ir nusprendėme, kad esu per daug sekamas, tuomet leidybą perdavėme kitiems. Kad pagrįsti „Kronikos“ faktus, buvo įkurtas Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas. Nurodėme savo pavardes, mūsų raštuose parašyta, kad mes nešam visą atsakomybę. Parašėm 52 raštus, visiems – popiežiui, generaliniam sekretoriui. Laiškai keliaudavo į „Kroniką“ ir po jais jau pasirašydavome.“⁶⁵

Kun. Kazimieras Kuzminskas dar iki įkuriant „Kronikos“ muziejų platino „Kroniką“ JAV. K. Kuzminsko rūpesčiu Čikagoje išleisti visi „Kronikos“ sąsiuviniai (10 tomų)⁶⁶. Kiek yra žinoma, Vakarų pasiekė visi „Kronikos“ numeriai, nors per saugumiečių kratas kartais būdavo konfiskuojama visa numeriui parengta medžiaga. Kunigo K. Kuzminsko dėka „Kronikos“ knygos buvo siunčiamos į 138 valstybes: ją gaudavo radijo ir televizijos stotys, žinių agentūros, bibliotekos, vyskupai, vienuolijos, universitetai, diplomatai, didžiausių miestų burmistrai ir visos tarptautinės organizacijos⁶⁷. Kunigo Kazimiero Kuzminsko tėviškėje 1995 metais buvo įkurta ekspozicija, skirta „Kronikai“. Pasak kunigo K. Kuzminsko dukterėčios Laimos Janiūnienės, už nuopelnus „Kronikos“ leidėjai 1995 m. buvo pristatyti Nobelio premijai gauti. Rekomendacijas pasirašė Nobelio premijų laureatai rašytojas Česlovas Milošas, Tibeto dvasinis vadovas Dalai Lama⁶⁸. Ekspoziciją sudaro „Kronikos“ numeriai, Kazimiero Kuzminsko pagyrimo raštai, jo asmeninė biblioteka, dokumentai, albumai. Čia galima pamatyti kunigui įteiktą JAV prezidento R. Reigano medalį⁶⁹. Kun. Kazimieras Kuzminskas 1999 metais apdovanotas LDK Gedimino ordinu⁷⁰.

⁶⁵ Autorės interviu su vyskupu Jonu Kaunecku, 2020 m. birželio 17 d., Panevėžys.

⁶⁶ Į muziejų kvies nauja rodyklė. Rajono savivaldybės informacija, in: *Tėvynė*, 2007 m. rugsėjo. 1d., p. 1.

⁶⁷ R. Grincevičiūtė, *Jie išgarsino Panevėžio kraštą*, Panevėžys, 2011, p. 121.

⁶⁸ D. Savickienė, Ekspozicijoje – pasipriešinimo atspindžiai, in: *Sekundė*, 2016 m. birželio 1 d., p. 4–5.

⁶⁹ P. Blaževičius, *Aukštaitijos privatus, žinybiniai ir visuomeniniai muziejai*, Vilnius: Atkula, 2004, p. 33.

⁷⁰ R. Grincevičiūtė, *Jie išgarsino Panevėžio kraštą*, Panevėžys, 2011, p. 7.

„Kronikos“ leidėjai prisimena: „Kai išgirsdavome, kad skaito „Kroniką“ iš Vatikano ar Amerikos, atrodė, kad esame galinga imperija. Ir tuomet žmonės pradėjo bijoti, kad parašys apie tai „Kronikoje“. Tai geriau jau nedarys blogų dalykų, nes paskui „Kronika“ rašys.“⁷¹

Išvados

„Kronikos“ pirmasis redaktorius Sigitas Tamkevičius prisimena: „Po kiekvieno arešto vis dažniau aplankydavo mintis, kad geriau būtų, jei areštuotų mane. Ramiai mąstydamas, suvokiau, kad kovoje su pavergėjais aukos yra neišvengiamos, bet vieną po kito palydėti gerus žmones į lagerį buvo labai sunku.“⁷²

Panevėžio krašto dvasininkų, tikinčiųjų ir „Kronikos“ leidėjų teisių suvaržymai pasireiškė tokiais būdais:

1. Kunigų baudimu už vaikų religinį mokymą, ruošimą Pirmajai Komunijai ir Sutvirtinimo sakramentui, už vaikų neišvartymą iš bažnyčios, leidimą dalyvauti bažnytinėse apeigose, už ligonių (kai kurių, žinoma, slapta) aplankymą ligoninėse.

2. Kandidatų į seminariją priėmimo varžymu, pamaldų trukdymu, kai į bažnyčią įsiveržia komjaunuoliai ir, sukėlę triukšmą, neleidžia kunigui tęsti pamaldų.

3. Mokyklose religingų vaikų baudimu, terorizavimu, niekinimu už bažnyčios lankymą, už pasisakymą, jog tiki į Dievą, už kryželių ar medalikėlių nešiojimą, už atsisakymą rašyti skundus prieš kunigą, rašyti klasės darbus antireliginėmis temomis ir pan.

4. Švenčių trukdymu ir draudimu. Pvz., Velykos paskelbiamos darbo ar talkos diena. Kas švenčia, baudžiamas iki atleidimo iš darbo, už menkiausius pasisakymus ar bent įtarimus asmenys atleidžiami ar žeminami pareigose.

5. Religinės literatūros (ne tik naujai atspausdintos, bet ir iš seniau turimos) konfiskavimu, tardymais, kratomis.

⁷¹ Autorės interviu su seserimi Gerarda Elena Šuliauskaite, 2020 m. birželio 13 d., Panevėžys.

⁷² S. Tamkevičius, *Tiesa išlaisvina. Arkivyskupo Sigito Tamkevičiaus prisiminimai apie dvidešimt „LKB kronikos“ metų*, Kaunas: Kauno arkivyskupija, 2012, p. 47.